

Ігор СКАКУН,
Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет»,
Чернівці (Україна),

Ihor SKAKUN,
State Higher Educational Institution of Ukraine
"Bukovina State Medical University",
Chernivtsi (Ukraine)
society@bsmu.edu.u
ORCID ID 0000-0001-9028-953

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

CULTURAL AND HISTORICAL PROCESSES IN UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Ключевые слова: *історія, культура, культурно-історическі процеси, українська культура, історія України.*

Скакун Ігорь. Культурно-історическі процеси в Україні в началі ХХІ века.

В статті аналізуються особливості культурно-історическіх процесів в Україні в ХХІ столітті. Актуалізується роль історическіх подій в формуванні культурних традицій. Культура і історія тісно пов'язані в соціокультурній середі. Формуються особливості культуротворческого процесу в історическіх реаліях сучасності. Культурно-історическі процеси іграють важливу роль в становленні української державності.

Постановка проблеми. Роль та значення культури в житті людини та суспільства виражається в її кількісних та якісних показниках, що реалізуються в історичному розрізі. Феномен культури як суспільно-історичного явища зумовлює її поліфункціональність, що, в свою чергу породжує низку культурно-історическіх процесів. Варто зазначити, що соціокультурний простір взаємопов'язаний і розмежувати його основні складники неможливо.

В Україні культурно-історичні процеси мають специфічні особливості, пов'язані з природними, соціальними, етнічними, геополітичними, релігійними аспектами. Історія української державності безпосередньо впливала на розвиток культурних процесів. Митці, вчені, мислителі формували культурні цінності в динамічних умовах становлення, розвитку, занепаду та критичних моментів існування України, формуючи ідентифікацію культури в історичній парадигмі. ХХІ століття – це період динамічного розвитку культури, поєднаний з перманентністю історичного плину. Реалії сучасної української державності зумовлюють формування цінностей матеріально-технічного та морально-духовного характеру. Зазначимо, що амплітуда ціннісних параметрів сучасної вітчизняної культури зазнає значних, а, подекуди й критичних значень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські вчені, мислителі, митці сучасності формують джерельну базу для дослідження вітчизняного соціокультурного простору та його культурно-історическіх чинників. Серед українських дослідників безпосередньо культурологічної тематики варто відзначити М. Заковича, С. Грабовського, С. Макарова, В. Боканя, Є. Подольської. Вітчизняні дослідники М. Попович¹, О. Гнатчук, В. Скуратівський розглядали культурно-історичні процеси в Україні виключно в контексті світових соціокультурних тенденцій.

Важливим для розуміння еволюції культурно-історическіх процесів в Україні є аналіз ідей вітчизня-

них мислителів минулих поколінь, серед яких відзначимо Д. Чижевського, Д. Антоновича, М. Грушевського.

Тенденції, що висвітлюють розвиток культурно-історическіх процесів досліджувались представниками окремих сфер культурного життя України як то: освіта, наука, література, мистецтво, музичне та театральне мистецтво тощо.

Метою нашої розвідки є дослідження культурно-історическіх процесів в Україні на початку ХХІ століття в контексті тенденцій глобалізації та ідентифікації сучасного соціокультурного простору. Наразі ми простежуємо особливості формування культурних цінностей в специфічних історическіх умовах. Не виключенням є й становлення української культурно-історическої парадигми сучасності. У цьому контексті, важливим **завданням** постає аналіз основних складників культурного розвитку українського народу в історическіх реаліях ХХІ століття.

Відомий український мислитель Д. Антонович, досліджуючи культурно-історичні епохи в Україні ще в ХІХ столітті зазначав, що історичні зміни мають певний напрямок, історична дійсність не просто змінюється — сьогодні в той бік, завтра в цей, а навпаки — весь історичний процес є процесом суцільним і цей суцільний процес не лише можна витлумачити, інтерпретувати як єдність, а що він дійсно такою єдністю². Для українців «культурно-історична свідомість» ставала актуальною за умов «історическіх катастроф». Сучасні події в Україні дають підстави стверджувати, що всі культурно-історичні процеси наразі розвиваються саме в умовах історическої катастрофи, що виявляється в геополітичних, соціально-економічних, моральних аспектах.

Моделі світобачення є базовими складниками культури незалежно від етнічного чи національного впливу. Культурно-освітні процеси формують світоглядні константи громадянина України та патріота своєї Вітчизни. Розгляд світоглядних пріоритетів

суспільства в контексті національної чи народної культури утверджує тлумачення поняття „ментальності”. Українська ментальність формувалась на утверджувалась протягом багатьох століть, але лише на початку ХХІ століття це поняття почало набувати реальних обрисів зі своїми специфічними характеристиками.

Варто зазначити, що культура в Україні розвивалась протягом усього свого існування в незмінних природних умовах. Як влучно зазначив М. Каган, сучасна людина перебуває на перехресті трьох шляхів: перший – використовувати природу завдяки науково-технічній силі задля власних потреб; другий – підкоритися силі природи, поєднавшись з її могутністю; третій відкриває перед людиною перспективу нового, ще не звіданого історією – діалогу людини з природою (як зовнішньою – фізичною, так і внутрішньою – біологічною). Такий діалог дозволить сформувати між людиною та природою не релігійні чи технологічні, а морально-естетичні стосунки. Зовсім не випадкове поняття “діалог”, яке ще донедавна означало вербальний зв’язок людини з людиною, набуло в наші дні розширеного значення стосовно різних наук. Діалог почали застосовувати у висвітленні взаємозв’язку людини з природою. Діалог означає таку форму міжсуб’єктної взаємодії, що поширюється на стосунки суб’єкта з квазі-суб’єктом (природним об’єктом, річчю, образом нашої уяви), якому ми приписуємо якості суб’єкта і починаємо ставитися до нього як до суб’єкта³.

В той же час, характерною ознакою є адаптація української культури до історичних умов (захоплення територій, геополітичний фактор, співіснування з потужним державами зі своєю домінуючою культурою). Важливим моментом постають особистісні константи культурності українців. Своєрідність культурно-історичних процесів характеризується особливими ментальними аспектами нашого народу. Аналізуючи історичний розвиток української держави та етногенез українців, можна стверджувати, що адаптаційні культурно-історичні процеси виконують свою місію щодо утвердження та подальшого розвитку нашої культури в природних та соціальних умовах ХХІ століття.

Українці протягом багатьох століть творили самобутню культуру. Геополітичне становище України виключало ізолюваність нашої культури і зумовлювало інтеграцію до світового соціокультурного простору. Поєднання культурних цінностей минулих поколінь з прогресивним здобутками світової спільноти сприяло розвитку культурно-історичних процесів. Принагідно зазначимо, розвиток виключно національної чи етнічної культури зумовлює регресивні тенденції її розвитку. Історично склалося, що сталість української культури чітко переплітається з її готовністю долучатись до новітніх, прогресивних світових культурно-історичних процесів.

Хід історичних подій сформував два основних аспекти розвитку сучасної вітчизняної культури. З одного боку – українська культура увібрала прогресивні досягнення світової культури (передовсім йдеться про західні цінності); з іншого –

втратила частку власної культурної самобутності.

Створення культурних надбань чи окремого культурного процесу розширює світоглядні пріоритети суспільно-історичної думки. Розглядаючи світогляд як сукупність переконань, оцінок та принципів, які визначають найзагальніше бачення та розуміння світу та місце особистості у ньому, культура постає чільним фактором особистісного та суспільного буття. Все це ми простежуємо у прагненні покращення матеріально-побутових умов життя, забезпеченні духовних цінностей, бажання ефективної реалізації людського потенціалу.

Пізнавальні культурно-історичні процеси дозволяють адекватно усвідомити значення діяльності людини у суспільстві, шукаючи оптимальні шляхи забезпечення її потреб в чітко вираженому соціокультурному середовищі. В українській культурі ХХІ століття осмислення цих проблем співставлене з цінностями, притаманними нашому народу, який формував та утверджував їх століттями. Культурно-історичні процеси, які базуються на пізнавальних потенціях людини формують умови, в яких вони виконують своє призначення. Серед таких чинників виділимо сімейно-родинні, релігійні, громадянські аспекти, в яких актуалізуються світоглядні орієнтири людини чи суспільства.

Окремим складником культурно-історичних процесів в Україні у ХХІ столітті є інформаційна парадигма, яка здійснює передачу набутого соціокоду від попередніх поколінь до сучасників та комунікацію між сучасними спільнотами. Інформативність нерозривно пов’язана з комунікацією, оскільки нагально потребує засобів для власної ретрансляції в соціумі. Інформативно-комунікативні культурно-історичні процеси набувають безпосередніх форм і опосередкованих якостей.

Характерною ознакою інформативності в сучасній українській культурі є відсутність протягом тривалого історичного часу доступу до прогресивних елементів культури. Українці почали долучались до нововведень та винаходів у інформаційно-технологічному розвитку (друкарство, телерадіокомунікації, мережа INTERNET тощо) значно пізніше ніж провідні високоцивілізовані держави. Це викликало формування інформаційного вакууму, в якому опинилась українська культура, і унеможливило здатність впливати на загальноісторичні процеси. Сучасні тенденції інформатизації культурно-історичних процесів та їхній комунікативний потенціал започаткували нові тренди в сучасному українському соціокультурному полі.

Водночас, варто відзначити й певні негативні елементи, які виявляються в загальному інформативному плині, який надходить до українського суспільства. З іншого боку, обмеження потоку зовнішньої інформації сприяло формуванню фундаментальних традицій самобутності української культури. Україна протягом тривалого часу уникала парадоксу сучасної культури – дефіциту міжособистісного спілкування при величезній масі контактів. Потреба в такому спілкуванні завжди була нездоланно привабливою і реалізовувалась в традиційних для українців родин-

них та громадських ареалах. Сучасна криза духовності є нічим іншим, як процес надолуження українською культурою новітніх інформаційних і комунікативних тенденцій, що зумовило відхід від традиційного інформаційного поля як в духовному, так і в матеріальному аспектах. Варто усвідомити, що перехідний період сповнений як позитивних, так і негативних елементів з потужного інформаційного потоку⁴.

Мнестичність культурно-історичних процесів вказує на передачу соціально важливої інформації, яка визначає фундаментальні ознаки культурності та цивілізованості нації. Кожна нація чи народ володіє власним соціокодом – інформацією, яка ідентифікує їх в соціокультурному просторі світової культури. Мається на увазі не увесь культурно-інформативний потік українознавства, а актуалізація інформації, що стосується надбань виключно української культури. Прикладом є вишиванка, яка для українців є своєрідним символом, та виконує функцію поєднання святковості та практичної буденності.

Прикметною ознакою сучасного розвитку української історичної науки є відчутна гуманізація та демократизація її історіографічного дискурсу, що є, передусім, віддзеркаленням закріплення демократичних основ суспільного життя й утвердження інтелектуальної свободи особистості. Водночас історіографічний поступ є також відповіддю на інтеграційні виклики світового наукового співтовариства. Закономірно, що поглиблена антропологізація історичних студій виразилась не тільки у зверненні до замовчуваних, непопулярних тем, а й у предметній об'єктивізації тих рівнів і сегментів суспільного минулого, що раніше не визнавалися за конструктивно-чинні в ході історії. Це підтверджує поява таких новітніх дослідницьких напрямів як історія ментальностей, інтелектуальна історія, усна історія, історія суб'єктивності, гендерна історія, історія приватного життя⁵.

Окремим важливим елементом функціонування культурно-історичних процесів є їхня символічність. Культура будь-якого її носія має своєрідний символічний зміст. Природно, що ці аспекти характерні й для української культури, яка сформувала своєрідний арсенал символіка матеріальної та духовної культури.

Прикладом символічного різноманіття української культури є надання окремим подіям, явищам та предметам знаковості та виняткової ролі в житті людини. Окремі періоди української історії характеризуються певною символічністю. Первісна доба на території українських земель представлена артефактами археологічних культур. Релігійно-державницька та релігійно-військова символіка характерна для княжої та козацької доби. Національно-патріотичного змісту набула культура в часи утвердження української державності⁶.

Для підтримки рівноваги і порядку в соціокультурному полі існують нормативно-правові параметри, характерні для культурно-історичних процесів. Регулювання здійснюється на морально-духовному, законодавчому, звичаєвому, ціннісному рівнях.

Аксіологія культури виражає якісний стан культури в конкретному історичному розрізі. Ціннісні константи культурних надбань українців ХХІ століття чітко виокремлюють позитивні та негативні складники культурного доробку людини чи суспільства. Сучасні культурно-історичні процеси класифікуються як: допустимі чи заборонені, масові чи ексклюзивні, буденно-практичні чи новаторські тощо.

Ціннісна парадигма української культури. постійно моніториться та оцінюється в системі національних культур. Змушені констатувати, що поряд з позитивними чинниками культуротворчого процесу, у ХХІ столітті формуються та утверджуються антигуманні аспекти культури. Не останню роль в цих негативних тенденціях відіграють історичні умови розвитку сучасної вітчизняної культури.

У цьому контексті, роль регуляторів культурно-історичних процесів виконують не лише норми, але й зразки поведінки. Ідеал, взірєць – характерні явища для української історії. Сучасний образ захисника України, її соборності та незалежності продовжує традиції княжої та козацької доби, національно-визвольної боротьби українського народу, яка тривала століттями. Цей аспект безпосередньо впливає на культурно-історичні процеси в сучасній Україні, формуючи її ціннісні пріоритети, збагачуючи її державотворчі традиції.

Серед особливостей культурно-історичних процесів виділяють ті, що формують загальнолюдські цінності та забезпечують функціонування життєдіяльності людини й суспільства. Процес соціалізації в сучасній українській історії передбачає забезпечення надання умов людині діяти як повноправний учасник суспільного життя. Активну роль відіграє і людина, прагнучи до ефективної реалізації свого потенціалу. Це виступає універсальним фактором саморозвитку людини. Розвиток цивілізації передбачає процес її систематизації, що виражається в системі культурних цінностей. У цьому контексті, чільне місце посідає роль гуманістичної функції, яка визначає людину як єдине джерело створення культури. Принагідно зазначимо, що гуманістична традиція має потужні позиції в історико-культурній парадигмі українців. Гуманісти епохи Відродження, Г. Сковорода, представники філософії серця, українські митці-реалісти та романтики зробили вагомий внесок в розвиток культурно-історичних процесів в Україні.

Людина виявляє ініціативу задля дослідження аспектів, які ґрунтовніше пояснюють не лише її природу, а й соціокультурну діяльність. Відомий український філософ Г. Сковорода стверджував, що "хто не вірить у сутність людини, не шукає її – не знаходить і не знає її"⁷. У цьому вбачається активність і вияв ініціативності людини, що є складниками антропоцентричної концепції.

В українському соціокультурному просторі ХХІ століття по-новому трактується образ людини та її доля. Основним регулятивом побудови нових стратегій дослідження є людський потенціал і його актуалізація в історичних умовах сучасності. У свою чергу, культурно-історичні процеси у сучасному розумінні – це модель розвитку, зорієнтована на мак-

симальне розкриття потенціалу кожної людини. Нинішня культурно-історична епоха культивує прогресивні ідеали розвитку вітчизняного соціокультурного простору.

У цьому контексті, **перспективами подальших досліджень** є дослідження взаємодії двох ключових тенденцій сучасного соціокультурного розвитку – глобалізації та ідентифікації культури в контексті історичного плину. Культурно-історичні процеси, характерні для XXI століття пронизані сталими ціннісними та динамічними евристичними аспектами, які визначають роль та місце вітчизняної культури в історії сучасної світової цивілізації. Важливими для подальших розвідок є взаємовплив історичних умов, в яких формуються культурні процеси з культурними факторами, які визначають вектори історичного розвитку нашої держави.

Висновок. Культурно-історичні процеси забезпечують баланс відкритості та самобутності культури. Основними завданнями функцій сучасного соціокультурного простору сучасності постають: чітке реагування на дисбаланс глобалізації та ідентифікації культури, прогнозування для узгодження гармонійного розвитку культури, готовність до сталих та кардинальних змін в суспільно-політичному, соціально-економічному чи морально-духовному житті.

References:

- ¹ Popovych M. Buty lyudynoyu / M. Popovych. – К.: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2011. – 223 s.
- ² Antonovych D. Ukrayins'ke literaturne baroko / D. Antonovych. – К.: Kyiv'ska biblioteka davn'oho ukrayins'koho pys'menstva. Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrayiny, 2003 – S. 346.
- ³ Kahan M. Chelovek kak problema sovremennoy fylosofyy [Elektronnyy resurs] / M. Kahan. – Rezhym dostupu: <http://www.anthropology.ru/ru/texts/kagan/man.html>
- ⁴ Istoriya ukrayins'koi kul'tury. Natsional'nyy pidruchnyk dlya studentiv vyshchikh medychnykh ta farmatsevtichnykh zakladiv. – К.: VSV Medytsyna, 2013. – S. 36.
- ⁵ Kolyastruk O. Istoriya povsyakdennosti v suchasniy ukrayins'kiy istoriografii / O. Kolyastruk // Ukrayina XX stolit'ya: kul'tura, ideolohiya, polityka. – 2012. – Vyp. 17. – S. 5.
- ⁶ Istoriya ukrayins'koyi kul'tury. Natsional'nyy pidruchnyk dlya studentiv vyshchikh medychnykh ta farmatsevtichnykh zakladiv. – К.: VSV Medytsyna, 2013. – S. 37.
- ⁷ Skovoroda Hryhoriy Besida I-sha. Observatorium (Sion) / Hryhoriy Skovoroda / Povne zibrannya tvoriv: u 2-kh t. – К.: Naukova dumka, 1973. – T. 1. – 532 s.

Ihor Skakun. Cultural and historical processes in Ukraine at the beginning of the XXI century. This article deals with the features of the cultural and historical processes in Ukraine in the XXI century. Here are presented in compare way historical events and cultural traditions. Culture and history are closely linked to the socio-cultural environment. These markers are forming process features of culture-historical realities of the nowadays. Cultural and historical processes play an important role in the formation of Ukrainian statehood.

In Ukraine, the cultural and historical processes have got specific features associated with the natural, social, ethnic, geopolitical, religious aspects. History of Ukrainian statehood was directly influenced by the development of cultural processes. Artists, scientists, philosophers created the cultural discourse in the dynamic state and development, disappearing or re-existence of Ukraine. Humanistic tradition is leading in the Ukrainian historical and cultural paradigm. Y. Drohobych, M. Rusin, H. Skovoroda, philosophers, according to the “philosophy of Heart”, Ukrainian artists-realists and romance members, represents the Kyiv anthropological school have made a significant contribution to the development of cultural and historical processes in Ukraine.

The study of cultural and historical processes in Ukraine at the beginning of the XXI century is used in the context of globalization and identity of the Modern social and cultural space. Currently is going a research of the formation specific of cultural values in special historical situation. Belong here also Ukrainian and development of cultural-historical paradigm of modernity. Our intelligence provides analysis of the major components of the cultural development of the Ukrainian people in historical realities of the XXI century.

Cultural and historical processes are balanced cultural identity. The main tasks of modern social and cultural space became such as: responding to a clear imbalance of globalization and identity of cultures and readiness to changes in political, social, economic or moral and spiritual space.

Key words: history, culture, cultural and historical processes, Ukrainian culture, the history of Ukraine.

Ihor Skakun - кандидат філософських наук, доцент кафедри Суспільних наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет», автор 20 наукових статей, монографій, 2 навчально-методичних посібників. Коло наукових інтересів: філософія, культура, філософська антропологія, історія філософії.

Ihor Skakun - PhD, Associate Professor of Social Sciences and Ukrainian studies Department in High Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», is the author of 20 scientific articles, monographs, 2 teaching aids on the history of Ukrainian culture.

Scientific interests: philosophy, culture, philosophical anthropology, history of philosophy.

Received: 21-10-2016

Advance Acces Publisher: November 2016

© I. Skakun, 2016